

Oversigt

over det

Kongelige danske Videnskabernes Selskabs

Forhandlinger

og

dets Medlemmers Arbejder

i Aaret 1852.

Af

Elatsraad, Professor **G. Forchhammer**,
Selskabets Secretair.

Nr. 5 og 6.

Mödet den 14de Mai.

Professor *Westergaard* forelagde første Hefte af sin Udgave af *Zendavesta*, or the religious books of the Zoroastrians, edited and interpreted, og knyttede dertil nogle korte Bemærkninger om *Zendavestas* Alder og Hjemstavn, der nøiere ville blive udviklede i den tredje Deel af hans *Zendavesta*.

Hverken i Henseende til *Zendavestas* Alder eller til dets Hjemstavn have vi nogen historisk Angivelse; men en gammel Tradition henfører Zoroaster til Baktrien, og Rigtighed eller Sandsynligheden heraf bestyrkes i høi Grad ved de, skjönt rigtignok kun faa, historiske og geographiske Optegnelser, som findes i *Zendavesta*. Den vigtigste af disse er en Fortegnelse (*Vendidád*,

Cap. I) over 16 Steder, som Ormazd (Ahura-mazdá) skabte, hvilken tillige giver en Udsigt over Datidens geographiske Kundskab. Denne Fortegnelse indeholder for en stor Deel vel bekjendte Navne, hvoraf det fremgaaer, at den begynder i Öst, og gaaer derpaa i flere Buer fra Nord mod Syd; hvorved man tillige kan danne sig en Forestilling om hvor omtrent de ubekjendte Lande maa söges efter Forfatterens Anskuelse. Det første Land, som Ormazd skabte, er Airyana vaejah, det Ariske Kildeland til den gode Flod Dáitya. Navnet airyana er afledt af airya, en almindelig Benævnelse i Zendavesta for de Folk, som dyrkede Ormazd, i Modsætning til Túiryá eller Turaner. Navnet airya gjenfindes desuden andre Steder i Irán som en almindelig Folkebenævnelse; saaledes f. Ex. hed Mederne oprindeligt Arier (Herodot VII, 62), i Indskriften ved Behistun kalder Darius sig en Arier, af Arisk Herkomst, og Sassaniderne benævne sig malka Airán va Anirán eller malka Arián va Anarián, Konge over Arier og Ikke-Arier; og herfra stammer det nyere Irán, en geographisk Benævnelse paa Landene mellem Forasien og Indien. Navnet Airyana gjenfindes desuden i det gamle Ariana, der navnlig hos Strabo, var en almindelig Benævnelse for Landene sönden for Hindukush, hvortil dog ogsaa undertiden henførtes en Deel af Medien og Persien, saavelsom Baktrien og Sogdiane; thi disse Folk talte omtrent samme Sprog (Strabo XV). Men Navnet Airya eller Arya findes ogsaa udenfor Irán, f. Ex. blandt Osseterne i Kaukasus' Bjergdale og navnlig i Indien, hvor det er en ligesaa gammel og hæderlig Folkebenævnelse, (jfr. Aryávarta hos Manu, Landet mellem Himálaya og Vindhya-Bjergene, mellem det östlige og vestlige Hav.) Airyana vaejah omtales ofte i Zendavesta: her mödte Ormazd med de hellige Aander, og Yima med de bedste Mennesker (Vendidád II); her dyrkede Ormazd det hellige Vand (ardvi súra) forat vinde Zoroaster til at hylde, forkynde og efterleve hans Tro (Yasht V, 17), og her dyrkede han den gode Aand, der raader for Livets Nydelser, forat faae Magt til

at ødelægge den onde Aands (Ahrimans) Skabninger (Yasht XV, 2). I Airyana vaejah forkyndte Zoroaster først det hellige Ord, og her dyrkede han forskellige mythiske Væsner, forat vinde Vishtáspa og Hutaosa for den af ham forkyndte Tro (Yasht V, 104, IX, 25, XVII, 45). Dette af Ormazd først skabte Land er saaledes tildeels et mythisk Gudeland, thi ogsaa Yima er et mythisk Væsen; men ligesom andetsteds Gudernes Boliger knyttedes til virkelige jordiske Egne, saaledes synes det samme at være Tilfældet her, og da Airyana vaejah mod Vest omgives af Sogdiane og Baktrien, ledes vi hen til det frugtbare nuværende Badakhshán, som mod Syd og Öst begrændses af de høie og utilgængelige Bjergkjeder, Hindukush og Belurtagh, og som ender op i den høie Bjergslette Pamir, hvor Floden Oxus har sin Kilde; og denne Flod gjenfindes rimeligviis i Zendavestas Dáitya, hvis Vande omtales paa flere Steder. Med Badakhshans naturlige Beskaffenhed, med den lange, strenge Vinter paa Bjergene, synes ogsaa at stemme den Beskrivelse, som i Vendidád gives af Airyana vaejah; thi der skabte den onde Aand Ahrimán „azhi raodhita og Vinteren, der var ti Vintermaaneder og to Sommermaaneder”. Azhi oversætter Traditionen almindelig ved Slange; men da Ordet raodhita paa det eneste Sted, hvor det desuden forekommer (Yasht XIX, 2) er et Navn paa et Bjerg, og saaledes maa jevnføres med det afghaniske roh et Bjerg, det sanskritske Rohitaka, synes det rettere at sammenligne azhi med Vedaernes ahi, en Sky; og i azhi raodhita have vi muligviis en gammel Iransk Benævnelse, paa den Bjergkjede, som nu med et tyrkisk Navn kaldes Belurtagh eller Sky-Bjerget. Efter Airyana vaejah nævnes i den første Række de tre Steder Sughda, Maru eller Marva og Bákhdhi, der i de persiske Kilindskrifter kaldes Sugda, Margu, Bákhtri eller Sogdiane, Margiane og Baktrien, hvilke Navne endnu have vedligeholdt sig i en kun lidet forandret Form. Den næste Række begynder med det ligeledes velbekjendte Nisáya, der siges at ligge nedenfor Maru og Bákhdhi, og som af Darius

ömtales som en Deel af Medien. Derefter følger Haraeva, der med samme Navn anföres i de persiske Kileskrifter, og som i en noget forvansket Form er Grækernes Aria (det nuværende Herat). Det syvende Sted, som Ormazd skabte, er Örkenen, hvori Duzhaka ligger, som Burnouf, (hvem en altfor tidlig Död, faa Dage efterat dette Foredrag var holdt, har berövet den österlandske Videnskab) med Rette har gjenfundet i Drangiane, Zaranka hos Darius sönden for Aria i det nuværende Sejstån. Det ottende Sted er det kornrige Urva, et aldeles ubekjendt Navn, der kun nævnes paa dette ene Sted i Zendavesta; det maa ifölge sin Plads i Fortegnelsen söges enten ved Drangiane eller Nord for Hyrkanien, som nævnes som det niende Sted; det förste synes at være det rigtigere, da vi ellers sagtens vilde have haft et velbekjendt Navn ligesom ved de övrige Steder, som anföres Norden for Hindukush. Det niende Sted kaldes Khnänta, hvori Vährkana ligger; heri har man med Rette gjenkjendt Hyrkanien, som med et lignende Navn, Varkana, nævnes af Darius i Forbindelse med Parthien. Navnet har Lighed med, og synes at være afledt af väkrka, Ulv; men det er dog muligviis alligevel et fremmed (Skythisk eller Dahisk) Navn, der har faaet en Iransk Klang; det gjenfindes forresten i det nuværende Jurján, Distriktet ved Atrekfloden, hvor ogsaa nu dvæler den store Turkoman-Horde, Goklan; og da Ahriman her frembragte den usonelige Last Sodomi, kan man desuden sammenligne det med det nypersiske gharchah, en Sodomit. Det næste Sted er Harahvaiti eller Arachosien, Östen for Drangiane, der havde sit Navn af Floden, den nuværende Arghandáb, der forener sig med Hilmend, Hirmend, Erymanthus eller Etymandrus, hvilke Navne stemme med Haetumat eller Haetumant, der nævnes som det ellefte Sted, og som derfor maa söges Nord for Arachosien og sagtens i den Deel af det nuværende Kabul, som Darius betegner med Navnet Patagus (Herodots Sattagyder), hvis Beboere Grækerne kaldte med et fælleds Navn Paropamisader eller Paropanisader efter den Norden for den löbende

Bjergkjede. Med det næste, det tolvte Sted begynder en ny Række; det er det bekjendte, ældgamle Raghā, den største Stad i Medien, der blev gjenopbygget af Seleucus Nicator under Navn af Europus, og af de parthiske Konger tillagt Navnet Arsacia, men som desuagtet bibeholdt sit gamle Navn og vedblev længe at blomstre indtil Mongolernes ødelæggende Indfald, og af dens Ruiner findes endnu enkelte Spor i Nærheden af Teheran. De to følgende Navne ere ganske eller tildeels ubekjendte. Det første er Chakhra, der muligviis kan gjenfindes i Zagros, det gamle og endnu tildeels hjemlige Navn for Bjergkjeden mellem Medien (Írán) og Assyrien; det andet (det fjortende) er det firkantede Varāna, som imidlertid, hvis det er et jordisk Land, maa søges i Nærheden af Indien (i det nuværende Beluchistán), da vi her træffe en af de faa Overensstemmelser, der findes mellem Zendavestas og den Indiske Gudelære. I Varāna fødtes nemlig praetaona, Søn af Aḥbhya, der fældede Slangen Dahāka med tre Hoveder, tre Gab, sex Öine og tusinde Kræfter; og dette stemmer med den Vediske Undergud Trita aptya, som opholder sig i den yderste Verden, hvor Vandene dvæle og hvorfra Luften udstrømmer, og som tilligemed Vāyu, Vinden, understøtter Luftens og Himlens Gud, Indra, i Kampen med de onde Aander og dræber den trehovede Slange Ahi. Det femtende Sted er ogsaa de syv Floders Land (hapta hindu), et Navn ogsaa bekjendt fra de ældste Indiske Kilder som Benævnelse paa det nordvestlige Indien; men det synes efter Zendavestas Anskuelse at have havt en større Udstrækning, da det siges at strække sig fra den østlige til den vestlige Ström eller Hav, og muligviis derfor identisk med det før omtalte Aryāvarta i Manus Lovbog. Det sextende og sidste Sted, der nævnes, er paa Bredderne af Rangha, der etymologisk er det samme som Vedasprogets rasā, der deels betegner en Flod i Almindelighed, og deels som det synes er Navnet paa Havet, der omgiver Jorden; dette sidste synes at være Betydningen af Zendnavnet Rangha, hvorfor det ogsaa kaldes det gabende, det hvis modsatte

Bred er langt borte. Paa dets Bredder, siges der, boe eller herske Asáro, et Navn, som kun forekommer her, men hvori der muligviis vil kunne gjenfindes en svag Gjenklang af Assyernes beröimte Navn.

Kaste vi et Blik paa Iráns geographiske Omfang, finde vi det mod Nord, Östen for det kaspiske Hav, omgivet af ufrugtbare Örkener og Stepper, hvor fra Arilds Tid Nomadestammer have dvælet; mod Öst afgrændses det af den uvejsomme Bjergkjede, Belurtágh, der stöder sammen med Himálaya, og derefter af de Bjergkjeder, der löbe langsmed Indusflodens vestlige Bred. Mod Syd begrændses det af Havet, og mod Vest af de Bjergkjeder (Zagros) Östen for Tigris, som mod Syd udgaae fra Antitaurus; denne danner den nordlige Grændselinie Vest for det kaspiske Hav, langs med hvis sydlige Bred den löber mod Öst og forbinder sig med den fra Öst kommende vestlige Fortsættelse af Himálaya (Hindukush, Paropamisus). Herved skilles det nordlige Irán fra det sydlige, hvilket især fremtræder i den östlige Halvdeel. Foruden denne Skillelinie afsondres det vestlige Irán fra det östlige ved en næsten uafbrudt Række af store Örkener, der strække sig langs med den östlige Side af det kaspiske Hav mod Syd ned til det persiske Hav. Irán er saaledes af Naturen afsondret i trende Dele, som kunde kaldes Vest-Irán (Persien), Öst-Irán (Afghanistán) og Nord-Irán (Turkistán efter dets senere Beherskere), hvilke sædvanlig have været underkastet en forskjellig politisk Skiebne. Sammenfatte vi nu Vendidáds nys omtalte Angivelse af Lande, finde vi i Nord-Irán nævnede, foruden det östligste Airyana vaejah, Sogd, Merv, Balkh og Nisáya, det er hele Nord-Irán i alle dets velbekjendte Hoveddele. I Öst-Irán nævnes med bekjendte Navne kun den nordlige Deel, eller Haraeva (Herát) og Landene ved Harahvaiti og Haetumat, og desuden, men med ellers ubekjendte Navne Duzhaka (Drangiane), Urva og Varána. Af Vest-Irán derimod anföres kun med bekjendte Navne det nordöstlige Hjørne, Hyrkanien og Ragha, skjönt til denne Deel

vel ogsaa Chakhra maa henføres. Denne Sammenstilling viser hen til Nord-Irán, som Stedet hvorfra hiin Fortegnelse er udgaet, og navnlig til Baktrien, efter Traditionen Zoroasters Födeland; vi finde alle dettes Grændselande omtalte (Sogdiane, Margiane, Nisæa, Aria og Landene ved Haetumat og Harahvairi); men jo længere Fortegnelsen gaaer mod Vest eller Syd, desto mere fragmentarisk og ubestemt bliver den. Kun lille er den Verden, som da var kjendt; men netop dette ringe Kjendskab synes at kunne lede os i Bestemmelsen af denne Fortegnelses Alder. Thi naar vi her finde nævnet Hapta hindu, der vel fra ældgammel Tid stod i Forbindelse med Baktrien, men ingenlunde var noget Ormazd dyrkende Land, medens vi fra Vest-Irán kun træffe Ragha og Chakhra istedetfor de verdensberönte Lande, Medien og Persien, som dog dyrkede Ormazd som Himlens og Jordens Skaber, saa synes Grunden hertil ene at være den, at disse Navne den Gang endnu ikke vare kjendte i Baktrien. Hvad Persien angaaer, da blev dets Navn vel först udbredt udenfor dets nærmeste Grændser ved Cyrus og hans Efterfølgere, men det maa dog snart have været blevet kjendt i Nord-Irán; thi vi vide fra Herodot, at Cyrus drog efter Crösus' Fald mod Baktrien og udvidede sine Erobringer til Iráns nordligste Grændse. Baktrien og Sogdiane nævnes af Darius blandt de Lande, der vare Perserkongen underdanige og skatskyldige; og da den store Opstand mod Darius udbrød under hans Ophold i Babylon efter dettes Gjenerobring, da Persien, Susa, Medien, Assyrien, Armenien, Parthien og Hyrkanien samt Margiane faldt fra, og Opröret udbredte sig fra Persien til Arachosien og det nordenfor liggende Patagus; da saaledes hele Vest-Irán og den störste Deel af Öst-Irán havde reist sig mod Perserkongen, forblev Baktrien tro, og dets Satrap, en Perser Dadarshi, dæmpede Opröret i det nærliggende Margiane. Paa den Tid maatte Persiens Navn have været kjendt i Baktrien, og vilde sagtens have fundet en Plads i hiin Fortegnelse, hvis denne havde været yngre end Darius og Cyrus. Ogsaa Mediens Navn,

der ei heller findes i Zendavesta, er ældgammelt; alt i Genesis nævnes Madai, en Søn af Japhet; men muligviis har det oprindeligt ikkun været en Betegnelse for den vestlige Deel, der senere er blevet overført til det Hele; ligesom det ogsaa er muligt, at det har været brugt af vestlige Folkeslag i samme Betydning og Udstrækning, som Ragma af de østlige. Om Ragma siger Vendidad, at det var *Þri-zantu* eller bestod af tre Stammer. Efter Zendavesta var hvert Folk (*dahyu*) inddeelt i Stammer (*zantu*), som bestod af et vist Antal mindre Afdelinger eller Claner (*vis*), der igjen dannedes af de beslægtede Familier (*nmána*), hver af disse fire Afdelinger med sin egen Høvding; (en Tilstand, som i sine Hovedtræk endnu har vedligeholdt sig hos Afghanerne). Desuden havde hver af disse fire Afdelinger en egen Præst (*ratu*), som alle vare underordnede Zoroaster; hvorfor der siges paa et andet Sted (*Yasna*, Cap. 19), at der i alle Zoroastriske Lande fandtes fem Ratuere, nemlig en for Familien, en for Clanen, en for Stammen, en for Folket, og Zoroaster er den femte. Men naar der tilføjes, at herfra maa „undtages det Zoroastriske Ragma, thi der ere kun fire Ratuere, for Familien, for Clanen, for Stammen og Zoroaster er den fjerde“, da antyder dette, ligesom det ovenfor anførte Udtryk *Þri-zantu*, at i Ragma fandtes ingen fælles Høvding for Folket eller Indbegrebet af Stammerne, men at altsaa hver Stamme bestod selvstændig og uafhængig af de andre; hvilket vi fra Herodot vide virkelig var Tilstanden i Medien, før det lykkedes Dejoces at samle dets Stammer under sin Overhøihed (omtr. 710 før Chr.) Naar vi derfor paa Grund heraf sætte det syvende eller ottende Aarhundrede f. Chr., som det yngste Tidspunkt for Affattelsen saavel af de Stykker, hvori de anførte Angivelser findes, som ogsaa af den største Deel af Zendavesta, der er affattet i samme eller lignende Sprogform, da ville vi finde dette bestyrket ved Betragtning af Sprogets Tilstand og Beskaffenhed. Det ligger i den Japetiske Sprogæts Natur, at Sprogene efterhaanden tabe de grammatikalske Former, at de

miste Evnen til ved en Ændring af Ordenes ydre Form at betegne de forskjellige Forhold, hvori de komme til hverandre; og saaledes lærer Erfaringen os, at jo ældre et Sprog er, desto større Rigdom besidder det paa grammatikalske Former. Af den Iranske Sprogklasse have vi det oldpersiske Sprog i Achæmenidernes Kileskrifter, hvis Alder derved er nøie bestemt, (Slutningen af det sjette og Begyndelsen af det femte Aarhundrede f. Chr.); og i Sammenligning hermed besidder Zendsproget i begge sine Dialekter en større Rigdom paa Former, hvilket igjen forudsætter en højere Alder. Vel kan Forandringen selv indenfor den samme Sprogklasse foregaae hurtigere eller langsommere ifølge de Forhold, hvorunder Folkene leve; men den foregaaer hurtigst der, hvor Folket ved Siden af indre Forfald er udsat for stærke ydre Paavirkninger. Alt med Darius' nærmeste Efterfølgere begyndte Iráns indre Forfald, hvorpaa vi have et tydeligt Beviis i Sprogformen i en Kileindskrift fra Artaxerxes den tredie. Efter Iráns Erobring af Alexander den store, kom det ved Skiftet i Seleucidernes Besiddelse, indtil Theodotus (250 f. Chr.) løsrev Baktrien og stiftede der et hellenisk Rige; kort efter bemægtigede Partherne sig Vest-Irán, og flere helleniske Smaastater opstode af løsrevne Provindser syd for Hindukush. Partherkongen Mithridates frarev Grækerne (140 f. Chr.) Herredømmet over Baktrien, og kort derpaa begyndte de store Indbrud af skythiske Nomadehorder, navnlig Sakerne, som trængte ned over Hindukush, hvor de i Sejistan (Sakastana) have efterladt sig et Minde om deres Ophold, og overfaldt Induslandene, hvorfra de i Midten af det første Aarhundrede f. Chr. fordreves af Inderkongen Vikramáditya. Sakerne fulgtes af andre Horder, der kaldes Yuechi i de chineisiske Krøniker, og af disses Beretninger fremgaaer det, at Landene Nord og Syd for Hindukush fra den Tid af vare adsplittede i en Mængde Smaariger, beherskede af skythiske Høvdinge, indtil Araberne i det syvende christelige Aarhundrede bemægtigede sig disse Lande. Disse Omvæltninger, dette Fremmed-

herredømme ligefra Cyrus, (thi ogsaa Perserne hørte til en forskellig Sprogstamme, hvorvel af samme Klasse), maa have havt en betydelig Indflydelse paa Zendsprogets Udvikling i Tidernes Løb, og det er aldeles usandsynligt, at det under saadanne Forhold kunde have bevaret en Tilstand, som bærer et ældre Præg end det oldpersiske Sprog, der havde udviklet sig uden saadanne eller saa stærke Indvirkninger. Men fra Sprogets Alder kunne vi ikke skille Zendavestas Affattelsestid; thi om end et Sprog kan vedligeholde sig som Skriftsprog længe efter at det har ophørt at leve i den Form i Folkets Mund, saa forudsætter dog dette Tilstedeværelsen af en rig samtidig Literatur, affattet i den ældre Sprogform; og om end enkelte Zendstykker, ligesom overhovedet den hele Sammenstilling og Ordning af Texterne bærer Spor af en nyere Oprindelse, er der dog ingen Grund til at antage, at disse selv med Hensyn til deres væsentlige Indhold skulde være et Arbejde fra en tidligere Tid, men i en ældre Sprogform, hvis samtidige og paa Affattelsestiden tilstedeværende Mindesmærker da tillige maatte antages nu at være sporeløst forsvundne. Ere derfor Texterne samtidige med Sprogformen, bestyrkes deres Ælde tildeels ogsaa ved den Omstændighed, at da Grækerne i det fjerde Aarhundrede f. Chr. lærte at kjende Zoroasters Navn, tilhørte han alt den fjerne, ubestemmelige Oldtid; ligesom vi paa den anden Side finde Baktrien omtalt i og knyttet til den ældste Indiske Sagnhistorie. Naar vi derfor ogsaa paa Grund af disse Betragtninger ledes hen til det syvende eller ottende Aarhundrede f. Chr. som den yngste Grændse for Zendavestas Alder, maa man ikke forglemme, at dette, skjönt gammelt, dog i Asiens Historie ikke er noget overmaade gammelt Tidspunkt, men at det ligger indenfor det Tidsrum, da et kraftigt Liv yttrede sig trindt omkring, hvorpaa vi f. Ex. have Vidnesbyrd i Assyriens og Persiens pragtfulde Mindesmærker; og i Indien have vi, ældre end dette Tidspunkt, en lang Udvikling fra Hyrdelivet til et ordnet Statsliv, bundet ved en strængt gennemført Kasteinddeling og Kastesontring, tilligemed dettes For-

fald, og omtrent samtidigt med det, Optrædelsen der af den store Reformator Buddha i Begyndelsen af det syvende Aarhundrede f. Chr.

Professor *Madvig* valgtes til Selskabets Archivar istedetfor afdøde Etatsraad *Schouw.*

Selskabet tillod, at et forseglet Brev, indsendt af Herr Secretair *Hjorth*, maatte opbevares i dets Archiv.

Det modtog:

Fra the Royal Society of London:

Philosophical Transactions of the R. S. of London. For the year 1851. Part. II. London 1851.

Proceedings of the Royal Society. Nr. 76—82.

Medlemsliste.

Fra The Geological Society of London:

The Quarterly Journal of the G. S. of L. Vol. VIII. Part. I. Nr. 29. London 1852.

Fra Dr. Wallich:

On the Gangetic Dolphin by D. F. Eschricht. Translated from the Danish by Dr. Wallich. London 1852. 8vo.

Fra M. Eugène Chevandier:

Recherches sur l'emploi des divers amendements dans la culture des forêts, par M. E. Chevandier. Paris 1852. 4to.

Note sur une invasion de l'Hylésine Piniperde dans une jeune pineraie dépendant de la forêt communale de Petit-Mont, par M. E. Chevandier. 1852.

Recherches sur les eaux employées dans les Irrigations par Eug. Chevandier & Salvétat. Paris 1852.

Fra Professor B. Lewy:

Recherches sur la constitution de l'atmosphère par M. Lewy.

Rapport sur les collections faites dans la Nouvelle-Grenade par M. B. Lewy.